

4. Ünite: Ahlak Felsefesi [Etik]**1. Ahlak ve Felsefe****2. Ahlak Felsefesinin Temel Kavramları Nelerdir?**

- Değer Yargıları
- İyi ve Kötü
- Erdem (Fazilet)
- Özgürlük
- Sorumluluk (Mesuliyet)
- Vicdan
- Ahlak Yasaları
- Ahlaki Karar ve Davranış

3. İyi ve Kötü Nedir?**4. Erdemli Yaşam Nedir?****5. Ne Kadar Özgürüz?****6. Ahlaki Eylemin Amacı Nedir?****7. Evrensel Ahlak Yasaları Var mıdır?**

- Evrensel Ahlak Yasalarının Varlığını Reddeden Görüşler
 - a 1: Hedonizm
 - a 2: Egoizm ve Pragmatizm
 - a 3: Anarşizm
 - a 4: Egzistansiyalizm
 - a 5: İmmoralizm yada Nihilizm

b. Evrensel Ahlak Yasalarını Öznel Olarak Kabul Eden Görüşler

- b 1: Utilitarizm
- b 2: Entüsyonizm

c. Evrensel Ahlak Yasalarını Nesnel Olarak Kabul Edenler

- Sokrates
- Platon
- Aristoteles
- Kant
- Spinoza
- Farabi
- Gazali

8. Anadolu Bilgeleri

- Mevlana
- Yunus Emre
- Hoca Ahmet Yesevi
- Hacı Bektaşî veli

9. Etiğin Uygulama Alanları**1. Ahlak ve Felsefe***** Ahlak içerisindeki konular şu şekilde ifade edilir:**

- İyinin ve kötünün birbirinden ayırt edilmesi
- İnsanın yapması gereken yada insanlardan yapılması beklenen davranışların tespit edilmesi
- İnsanın yapmaması gereken yada insanlardan yapılmaması istenen davranışların belirlenmesi

* **Ahlak (moral):** insanların toplum içindeki davranışlarını ve birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla oluşturulan kurallar sistemidir.

* **Ahlak Felsefesi;** Yunanca **ethika (etik)** kelimesinden türemiştir.

* **Ahlak felsefesinin konusu;** insanın kişisel ya da toplumsal yaşamdaki eylemleri ve bu eylemlerin dayandığı temel ilkelerdir.

* **Ahlak felsefesi;** insanın bilinçli ve iradeye dayalı eylem ve davranışları üzerine derinliğine düşünmedir.

2. Ahlak Felsefesinin Temel Kavramları Nelerdir?**a. Değer Yargıları:**

Yargı Adı	Yargı Kavramları	Yargının Özellikleri
Ahlaki Yargılar	İyi Kötü	- Eylem ve davranış alanıyla ilgili yargılardır. - Ahlaki bakımdan bir değere sahiptir. - Ahlak yargıları, zamanla koşulların değişmesine paralel değişir. - Genellikle evrensel nitelik taşımaz.
Dini Yargılar	Günah Sevap	- Kutsal sayılan din kurallarına dayanır. - Dogma yani tartışılmadan benimsenmiş görüş olduğu için değişmez yapıdadır.
Bilimsel Yargılar	Doğru Yanlış	- Akla ve mantığa dayalı yargılardır. - Evrensel niteliktedir. - Sonuçları kesindir.
Estetik (Sanatsal) Yargılar	Güzel Çirkin	- Beğeniye dayalı değer yargıdır. - Akla değil, duyu ve coşuklara dayanır. - Evrensel nitelik taşımaz.

Bir bilge kişi, çölde öğrencileriyle otururken demiş ki;
- Gece ile gündüzü nasıl ayırt edersiniz? Tam olarak ne zaman karanlık olur, ne zaman aydınlık başlar?
Öğrencilerden biri;

- Uzaktaki sürüye bakardım, demiş. Koyunu keçiden ayıramadığım zaman karanlık başlamıştır.

Başka bir öğrenci söz almış;

- Hocam demiş. İncir ağacını zeytin ağacından ayırabildiğim zaman aydınlık başlamıştır.

Bilge kişi uzun süre susmuş. Öğrenciler meraklanmışlar.

- Hocam, siz ne düşünüyorsunuz? diye sormuşlar.

Bilge kişi şöyle cevap vermiş;

- Yürürken karşıma bir kadın çıktığında, güzel mi çirkin mi, zenci mi beyaz mı diye ayırmadan ona "bacım" diyebildiğimde ve yine yürürken önüme çıkan erkeği, zengin mi yoksul mu diye bakmadan, milletine, ırkıma, dinine aldırmadan "kardeşim" sayabildiğimde anlarım ki sabah olmuştur ve AYDINLIK başlamıştır.

b. İyi ve Kötü:

* **İyi;** insanın insan olma değerlerine ve yaşadığı topluma göre yararlı ve değerli olandır. Bu tanımlı açarsak; iyi, insanın aklına ve iradesine uygun olarak yaptığı seçimin sonucunda oluşan yararlı ve değerli olandır.

* **Kötü;** ahlakça değerli olmayan, toplum tarafından yapılması istenmeyen eylem ve sözleri ifade eder.
Örneğin; yardımseverlik iyidir, hırsızlık ise kötüdür.

* **Her toplumda var olan ahlaki değer yargıları farklılık gösterebilir.**

Örneğin; bizim toplumumuzda büyüklerin yanında ayak ayaküstüne atmak kötüdür, ancak başka bir toplumda kötü olarak değerlendirilmeyebilir.

c. Erdem (Fazilet):

* **Erdem;** ahlaki bakımdan sürekli iyi ve değerli olan davranışlardır. Erdem, ahlak felsefesinin övdüğü, yücelttiği değerlerdir. Erdem, fazilettir, yani ahlaken üstün bir özelliktir.
Örneğin; iyilik, yardımseverlik, hoşgörü, merhamet, adalet, dürüstlük, alçakgönüllülük birer erdemdir.

d. Özgürlük:

* **Özgürlük:** hiçbir dış etki olmadan insanın kendi aklı ve iradesi ile yaptığı davranışı belirlemesidir. Başka bir deyişle, bireyin, kendi aklının ortaya koyduğu seçenekler içinden bir veya birkaç tanesini kendi iradesiyle seçmesidir.

* **Ahlaki özgürlük ise,** ahlaki bir öznenin kendi koyduğu kurallara göre, kendi iradesiyle bu kurallara uyararak davranışlarını gerçekleştirmesidir. Kısaca, **özgürlük, yaptığımız davranışların arkasında kendimizin olmasıdır.**

e. Sorumluluk (Mesuliyet):

* **Sorumluluk:** kişinin özgür iradesiyle yaptığı eylemin veya verdiği kararın sonuçlarını üstlenmesi anlamına gelir.

* **Sorumluluk iki şeyi gerektirir:**

Birincisi; özgür iradeyi gerektirir.

İkincisi; davranışın sonucunda ödül ve ceza verileceğini yani takdir yada ikaz edileceğini bilmeyi ve kabullenmeyi gerektirir.

* **Eylemlerini özgürce ve kendi iradesine göre yerine getirme özelliğine sahip olmayan insanların yaptıkları eylemlerden sorumlu tutulmaları beklenemez.**

Örneğin; çocukların, delilerin ve tutsakların yaptıklarından sorumlu olmamaları gibi. Bunların dışındaki insanların yaptıklarından ve söylediklerinden sorumlu tutulmaları gerekmektedir.

İlkesiz siyaset, vicdanı hiçe sayan eğlence,
çalışmadan zenginlik, bilgili ama karakersiz
insanlar, ahlaktan yoksun bir iş dünyası, insan
sevgisini göz ardı eden bilim, özünden
uzaklaştırılmış bir din anlayışı.
İşte bir toplumu ve ahlak sistemini çökerten
yedi büyük günah.”

Mahatma Gandhi

Hindistan Bağımsızlık Hareketi Lideri

f. Vicdan:

* **Vicdan;** eylem ve davranışları ahlaki yönden değerlendirme, özeleştirme yapma ve kendini hesaba çekme anlamına gelir. **Vicdan, kişinin eylemlerini gerçekleştirme sırasında başvurduğu bir yargılama ve karar verme yeri olduğuna göre, “kişinin içindeki mahkemedir.”**

Çoğu zaman kişiyi yanlış davranışlarda bulunmaktan kurtaran vicdan, kişiyi bazen de yanlış davranışlara yönlendirebilir mi? Vicdanın temiz olması ile vicdanın kirli olması ne demektir?

Örneğin; vicdanından gelen ses uğruna bir ırkı yok etme girişiminde bulunan Adolf Hitler’i alabiliriz. Acaba onun vicdanının sesi niçin onun doğruyu ve iyiyi görmesini engellemiştir? Vicdan, suçlu bulunabilir mi? Evet, vicdan suçlu bulunabilir. Suçlu vicdanlar suçunu anladığı zaman “vicdan azabı” denilen bir duyguyu kendinde hisseder. **Vicdan azabı bireysel olup, bireyin yalnızca kendisinin hissedebileceği bir suçluluk duygusudur.** Vicdan azabı duyulması için birey sorumluluk sahibi olmalıdır. Sorumluluk duygusuna sahip olmayan birey, yaptığı eylemlerin sonuçlarına bakmaz. Sorumluluk, vicdanın kendimize seslenişine kulak vermekle ortaya çıkar. **Bendeki beni duyan birey, yaptığı eylemden sorumlu olur ve sonuçlarından kaynaklanan iyi ve kötü duruma göre, ya temiz bir vicdan sahibi olarak “vicdani huzura” kavuşur yada yaptıklarından “vicdan azabı” duyarak pişman olur ve cezasına katlanır.** Vicdan huzuru bireyi mutlu, vicdan azabı ise mutsuz yapar.

g. Ahlak Yasaları:

* **Bireyin toplum içinde nasıl davranacağını belirleyen kurallar sistemidir. Bu yasalar, ahlaki anlamda ne yapıp ne yapmayacağımızı gösterir.**

Bu yasalar, bireyleri kontrol eder ve bireylere yol gösterir. Ahlak yasaları, insanların hangi amaç için yaşadıklarını onlara hatırlatır ve onların iyi davranmasını sağlar.

Örneğin; “her durumda dürüst olunmalıdır”, “zor durumda olanlara yardım edilmelidir”, “hırsızlık kötüdür”, “insanlara karşı sevgi ve saygı içinde olunmalıdır” gibi kurallar ahlak yasalarıdır.

h. Ahlaki Karar ve Davranış:

* **Bireyin, kendi özgür iradesinin seçimini, kendi istek ve arzuları doğrultusunda bağlı olduğu ahlak kuralları çerçevesinde önce bilerek ve isteyerek karar vermesi ve sonra da bu kararını eylemle göstermesidir.** Ahlaki karar ve davranış; özgürlüğün, sorumluluğun, vicdanın, aklın ve ahlak yasalarının birlikte uyumlu çalışması sonucu gerçekleşir.

* **Ahlaki davranışın oluşması için iki temel koşul birlikte gereklidir:**

Birincisi; davranış, “istemli ve bilinçli” olmalıdır. Bir davranış; insanın isteği doğrultusunda, yani onun arzusu doğrultusunda gerçekleştiği sürece ahlaki bir davranış olur.

İnsanın, isteğiyle yaptığı davranışın bilincinde de olması gerekir. Çünkü bilincinde olmak, onun sonuçlarını ve ne için yaptığını bilmeyi gerektirir.

İkincisi; davranış “özgür iradeye dayalı” olmalıdır. İstemli ve bilinçli bir davranış ancak özgür olduğu zaman mümkündür. Bu nedenle hiçbir zaman zorlama ve dış baskı olmadan bireyin yalnızca kendi özgür iradesiyle gerçekleştirdiği davranış ahlaki bir davranış olur.

“Bir milletin ahlaki dışları gibidir. Çürüdüğü nispette acısı hissedilir”

Bernard Shaw

“Ahlak olmayan bir yerde, kanun hiçbir şey yapamaz”

Napolyon Bonaparte

“Bütün cihanı araştırdım, güzel ahlaktan daha üstün bir liyakat bulamadım.”

Mevlana

Erdem Nedir?

Bu test, ahlaki değerlerinizin ne kadar erdemli olduğunu ölçmek için hazırlanmıştır.

Test sadece bir sorudan ibaret. Haydi başlayalım:

“Çok okunan bir gazetenin foto muhabirisiniz. Yaşadığınız bölgede fırtına sonrası sel baskınları yaşıyor. Siz yüksekçe bir köprüden bu korkunç afetin fotoğraflarını çekmektesiniz. Çevrenizdeki her şeyi sel sular sürükleyip götürüyor. Birdenbire yolda sularla boğuşan bir otomobil görüyorsunuz. Fotoğraf makinesini, otomobili sürmeye çabalayan adama tutup görüntüyü yaklaştırdığınızda onu tanıyorsunuz. Bu adamın ünlü bir kişi olduğunu görüyorsunuz. Ünlü bir kişiyi fark etmekle aynı anda suların onu yutmak üzere olduğunu da fark ediyorsunuz.”

İki seçeneğiniz var:

1. Tedbir olarak yanınızda getirdiğiniz dağcı ipini atarak onu kurtarmayı deneyebilirsiniz. **Yada**
2. Yılın fotoğrafçısı seçilmenizi sağlayacak bir "O An" fotoğrafı çekebilirsiniz. Bu yüzden bir anda mesleğinizin zirvesine çıkabilirsiniz.

• **Siz olsaydınız hangisini tercih ederiniz?**

3. İyi ve Kötü Nedir?

* İyi ve Kötü

Hadi hayal edelim: Seni görünmez yapacak sihirli bir yüzüğe sahipsin. "Ne yaparsın, ne yapmazsın? Başkalarının mülkiyetine, mahremiyetine, sırlarına, özgürlüğüne, onuruna, yaşamına saygılı olmaya devam eder miydin?" Kimse senin yerine cevap veremez. Bu soru yalnızca ve tümüyle seni ilgilendirir. Kendini görünmez kılabilsen bir masuma hüküm giydirtmeyi, bir arkadaşına ihanet etmeyi, bir çocuğa acı çektirmeyi, öldürmeyi kabul eder miydin? Eğer görünmez olsaydın ya da sihirli yüzüğe sahip olsaydın, şu an yapmadığın fakat o zaman yapacak olduğun şeylerin çoğu, ahlaktan çok ikiyüzlülüğe aittir; iyi eylemlerden çok, kötü eylemlerdir. Buna karşı, görünmez olduğunda dahi çıkar için değil de yalnızca görev olduğu, yalnızca doğru olduğu, yalnızca iyi olduğu için kendine yasakladığı şey iyidir. **Ahlaklılık, iyiyi isteme olarak, sihirli bir yüzüğe, görünmez bir bedene, yenilmez bir güce sahip olduğunda bile boyun eğeceğin vicdani kurallara sahip olmaktır.**

Bir mağazadan bir plağı veya bir elbiseyi çalmak istersin. Ama ya bir korumanın gözetimi ya da elektronik bir kontrol sistemi vardır ve sen yakalanmaktan, cezalandırılmaktan, kınanmaktan korkarsın. Böylece çalmaktan vazgeçersin. Bu ahlaklılık yani iyi davranma değildir; bu bir hesaptır, bu bir önlemdir. Korku, erdemın karşıtıdır; korkuyla yapılan iyilik değildir; korku ihtiyatlı davranmayı öğütler. Ahlak, yalnızca kendi vicdanına yöneliktir. Üstelik ötekinin niyetini, eksikliklerini veya neyi hak ettiği kim bilebilir? Bencil miydin, alçak mıydın, başkasının zayıflığından veya dara düşmesinden yararlandın mı, yalan mı söyledin, çaldın mı, taciz ettin mi? Bunları sen biliyorsun.

Şu veya bu eylemin iyi mi yoksa kötü mü olduğunu mu merak ediyorsun? Eğer herkes senin gibi davranırsa, ne olacağını sor kendine.

OKUMA PARÇASI:

"Victor Hugo'nun Sefiller isimli romanının başkahramanı Jean Valjean'ı düşünün. Jean Valjean başından bir olay geçene kadar sefil, yoksul bir yaşam sürer, hırsızlık yapar, çeşitli suçlar işler. Böyle bir yaşamı olan Jean Valjean hapisten yeni çıktığı bir sırada, soğuk bir gece, perişan bir durumda, geldiği kentin rahibinin kapısını çalar, yatacak yeri olmadığını söyler. Rahipten o gece evde kalmasına izin vermesini ister. Rahip soru sormadan onu evine alır... Ama sabaha doğru Jean Valjean, rahip daha uyanmadan önce, onun gümüş takımını çalar ve evden kaçar. Yolda bir polis onu yakalar ve Jean Valjean'ia birlikte rahibe gidip, bu kişiyi onun gümüşleriyle yakaladığını söyleyince, rahip, "ona bu gümüşleri ben verdim" der, yani rahip yalan söyler. Rahibin bu yalanı Jean Valjean'ın yaşamında bir dönüm noktası oluşturacak, zamanla kendisi sefilleri koruyan bir insan, kentin belediye başkanı olacak ve dürüstlüğü bir başka olayda sınıdığında, her şeyi göze alarak geçmişteki yaşamına ilişkin doğruyu söyleyecek.

Bu olayda rahip yalan söylemiştir. Rahibin bu yalanı 'kötü' müdür?"

4. Erdemli Yaşam Nedir?

- ❖ **ERDEM:** Her zaman ve sürekli olarak iyi olma eğilimi, iyi ve doğru eylemlerde bulunmaya yatkın olma durumudur. İnsan iradesinin gerektiği zaman büyük özverilerde bulunma ve önemli engelleri aşma pahasına iyilik uğruna hareket etme gücüdür.
- ❖ **BİLGELİK:** İdeal erdemlilik durumudur. İnsanın içinde yaşadığı topluma ve dünyaya uyumlu, kendi kendine yeten bilgin bir varlık olmasını ve eylemlerinde bilginin belirleyici olmasını sağlar.
- ❖ **ADALET:** Bir toplumda değerlerin, ideallerin, erdemın somutlaşmış, hayata geçirilmiş olması durumudur. **Herkesin hak ettiği ödül ya da cezayla karşılaşması hâlidir.** Bu ahlak ilkesi; doğruluk, dürüstlük, tarafsızlık, uygun ve doğru muamele biçiminde karşımıza çıkar.
- ❖ **CESARET:** Yürekli, yiğitlik anlamına gelir. Kişiyi, bir tehlikeyi korkmadan göğüsleme imkânı veren eylem tarzıdır.
- ❖ **ÇALIŞKANLIK:** Bir sonuç elde etmek, bir ürün ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlikler. İnsanlık tarihine baktığımızda büyük işleri bu özelliğe sahip, azimli insanların başlattığını görürüz. Kıtaları birleştiren, köprülerden, insanın evreni keşfetmek için yaptığı uzay yolculuklarına kadar bütün insan eylemleri sözü edilen değerın yaşama geçirilmesi sonucudur ve bunlar birer ahlaki eylemdir. Başarı için başka alternatifler de bulunabilir ama bunların hiçbiri o kadar değerli ve sonuç alıcı değildir. Diğer alternatifleri seçmek, kolay yoldan başarı elde etmek de mümkündür ancak bu tür kazanımlar kalıcı ve uzun ömürlü olmaz.
- ❖ **DOĞRULUK:** Ahlaki değer ve ilkelere uygun davranma durumudur.
- ❖ **ÖLÇÜLÜLÜK:** Hiçbir şeyde aşırıya kaçmama, orta yolu izleme durumunu ifade eder.

Geçmişten günümüze kadar birçok düşünür "Erdemli bir toplum nasıl oluşturulabilir?" sorusuna cevap aramışlardır.

- ✦ **Sokrates'e göre erdem; "bilgili olmaktır ve bile bile kimseye kötülük yapmamaktır."** Sokrates, "Devletin tanrıları tanımadığı" ve "gençlerin düşüncelerini bozduğu" gerekçesiyle ölüme mahkûm edildi. Beş yüz kişilik jürinin yarısından biraz fazlası tarafından suçlu bulundu. Af denebilirdi ya da en azından Atina'yı terk etmek suretiyle canını kurtarabilirdi. Ama öyle yapmış olsaydı "Sokrates" olmazdı. Gerçek şu ki o, vicdanını ve doğruluğu, kendi hayatının önüne koydu. En yakın arkadaşlarının yanında bir kupa baldıran zehri içti. Ve yiğitlik öldü. Sokrates'in ölümü, Atina için bir aydınlık oldu. Erdemi yeniden öğrendiler Sokrates'ten Atinalılar.

- ✦ **Platon'a göre erdem: "iyi ideasına uygun davranmak, aşırıya kaçmamak yani ölçülülük, cesaret, bilgelik ve adalettir."**
- ✦ **Aristoteles'e göre; her şeyin orta yol ve ölçülülük insan için iyi ve erdemli olandır.** Aristo'ya göre; "erdemli eylem, ruhun akla göre davranmasıdır." "Gerektiği zaman, gereken şeyleri, gereken kişilere karşı, gerektiği için, gerektiği kadar yapmak iyidir ve erdemdir."
- ✦ **Farabi; "Erdemli Şehir" adlı eserinde "erdemli bir toplum halkı ve yöneticisiyle bir bütün olarak erdemli davranışlar sergileyen insanlardan oluşturulabileceğine, insanın ancak erdemlerle donatıldığında gerçekten mutlu bir yaşam sürebileceğini ileri sürmüştür."**
- ✦ **Kant'a göre erdem; iyi niyet ve koşulsuz bir şekilde yani hiçbir beklenti ve çıkar gözetmeksizin insanlık gereği davranışları gerçekleştirmektir.**

"Sen, sen ol!"

- Doğruyu söyle! Güç durumunda kalmamak için değil, ne olursa olsun; zarar görsen de, acı çeksen de, hatta hayatına mal olsa bile doğruyu söyle.
 - Yardımsever ol! Saygılılığının artması için değil, sevap kazanmak için değil, yarın başkaları da sana yardım edebilir düşüncesiyle değil, sen hep yardımsever ol.
- [Kant]

* Ahlak İle Hukuk Arasındaki İlişkinin Ne Olduğu Sorusu:

- Hukuk; insanın içinde yaşadığı toplumda nasıl davranması gerektiğini gösteren kurallar sistemidir. **Hukuk kuralları; insanlara toplumsal hayatlarında yol göstermek ve onların canlarını ve mallarını korumak için oluşturulmuştur.** **Ahlak kuralları da; bir insanın davranışlarına yön verme, iyiyi ve kötüyü gösterme, mutluluğa ulaşma yollarını gösterir.** Bu açıdan bakıldığında ahlakın hukuka göre her zaman bir önceliği vardır. Hukuk kuralları çoğunlukla o toplumdaki ahlak kurallarına uygun şekilde oluşturulur. Toplumun benimsediği ahlak kurallarına uygun olmayan hukuk kuralları barışı ve huzuru sağlayamaz. Hukuk kuralları ahlaka dayanmalıdır. Ancak bazen de ahlaken kötü olan bir davranış kanunen yasak olmayabilir. **Örneğin;** bazen büyük şirketlerin haksız rekabet oluşturacak şekilde küçük esnafı zor durumda bırakacak şekilde hareket etmesi kanunen yasak olmasa bile ahlaken kötü bir yaklaşımdır. Örneğin; pijama ile sokağa çıkmak kanunen yasak değildir ama ahlaken kötüdür.

5. Ne Kadar Özgürüz?

İnsanın eylemde bulunurken özgür olup olamayacağı, özgür olabilirse ne kadar ve hangi şartlarda olabileceği sorusu ahlak felsefesinin cevap aradığı bir soru olarak karşımıza çıkar.

Bu sorulara ilişkin felsefe tarihinde birçok farklı cevaplar verilmiş, bu cevapların oluşturduğu temel görüşler “**determinizm, indeterminizm, otodeterminizm, liberteryanizm ve fatalizmdir.**”

❖ Determinizm (Belirlenimcilik)

- Her ahlaki eylem kendisinden önceki bir olaya ve nedene dayanır. İnsan farkında olmadan bu olayın etkisinde kalır.

- Kişi özgürce karar veremez. **Yani özgür değildir.**

- Bu yüzden de insanlar yaptıklarının sorumluluğuna sahip değillerdir.

❖ İndeterminizm (Belirlenimsizcilik)

- Ne doğada bir belirlenmişlik vardır ne de insanın duygu, düşünce, istek ve eylemlerinde. Bu yüzden insan yaptıklarında özgürdür.

- İnsan davranışlarını belirleyen, etkileyen, sınırlandıran hiçbir etki mevcut değildir. **Yani özgürdür.**

- Bu nedenle kişi sınırsız bir özgürlük içerisinde. Bu da kişiyi davranışlarından ötürü sorumlu kılar.

❖ Liberteryanizm

- Sözcük olarak otoriterliğin ve devlet etkisinin karşıtı olarak kullanılır.

- Bireyin doğuştan getirdiği yaşama hakkı, inanç ve vicdan özgürlüğü, özel yaşamın gizliliği gibi hak ve özgürlüklerine önem veren bir görüştür. **Bireysel özerkliği savunur.**

- Bireylerin davranışlarında hiçbir toplumsal kısıtlamanın olmaması gerektiğini savunan siyasi bir ideolojidir.

❖ Otodeterminizm (Özbelirlemecilik)

- Kişi, bilgi ve deneyimiyle kendini geliştirdiği oranda özgürdür.

- Otodeterminizme göre bilmek özgürlüktür, daha çok bilmek daha çok özgürlüktür. Davranışı belirleyen birtakım etkenler olsa da özgürlük kişisel olarak elde edilebilir. Bu, kişinin **ahlaki bir özerklik** içerisinde olduğu görüşüdür.

- İnsan, sağlam bir kişilik oluşturabilmiş ve iyi bir bilgi birikimine sahipse özgürdür. **Buna göre; kişilikleri gelişmiş olanlar, gelişmemiş olanlardan daha özgürdür.**

❖ Fatalizm (Kadercilik)

- Her şeyin önceden **doğüstü bir güç tarafından belirlenmiştir.**

- İnsanlar başlarına gelecek olayları bilseler bile bunu değiştiremezler, olaylara hükmedemezler.

- İnsanın seçim yapma özgürlüğü olmadığı için yaptıklarından da sorumlu olamaz.

6. Ahlaki Eylemin Amacı Nedir?

* Ahlâki eylemlerin bir amacının olduğunu kabul eden düşünürler, bu amacın ne olduğu sorusuna farklı cevaplar vermişlerdir:

✚ **Epiküros’a göre;** ahlâki davranışların amacı **hazza, mutluluğa ulaşmaktır.** O’na göre; biricik iyi, mutlak değer hazdır. “**Acıdan uzaklaşıp hazza yönelmek, asılsız korkulardan kurtulmak yani bilgelikle ruhsal ihtiyaçlarının karşılanması mutluluktur**” der.

✚ **Aristippos’a göre;** eylemlerimizin amacı, en yüksek iyi olan “**haz**”dır. Buradaki hazlar, **bedensel hazlardır.**

✚ **Stoalılara göre;** ahlakın amacı olan mutluluk, insanın aklını kullanarak ölçülü yaşamıyla, ruhsal dengesini zorlayan istek, tutku ve duygularını bastırabilmesi ve dizginlemesiyle elde edilir. **Zenon** bu görüştedir.

✚ **Zenon’a göre;** ahlak, “**doğru seçimlere, sabırlı olmaya, ölçülü olmaya, tutkularını dizginlemeye, elinde olanı ve olmayanı bilmeye ve adaleti bölüştürmeye**” bağlıdır.

✚ **Antisthenes ve Diogenes’e göre;** eylemlerimizin amacı mutluluktur. Bu **mutluluk; hiçbir şey için tasalanmamaya, hiçbir şeye aldırış etmemeye bağlıdır.** Bu dünyaya sırtımızı dönmek ve boş vermek esasına dayanır. Bu görüşte olanlar felsefe tarihinde “**Kynikler**” olarak bilinir. Hiç bir nezaket kuralına ve töreye uymadan yaşadıkları için bu düşünürler **Kynikler (köpeksiler)** adı verilmiştir.

✚ **Sokrates’e göre;** bilgi bütün ahlaki davranışların kaynağıdır. Bilgi, insanı doğru davranışa dolayısıyla mutluluğa, bilgisizlik, insanı yanlış davranışa dolayısıyla mutsuzluğa götürür. Onun için Sokrates “**Kendini bil!**” der. İnsanın kendini bilmesi, bilgili olması, iyi davranışlarda bulunmasını ve kötü davranışlardan kaçınmasını sağlar, insanı erdemli kılar.

✚ **Platon’a göre;** en yüksek iyi mutluluktur. Mutluluğun biricik yolu, **erdemdir.** Erdem; adalet, bilgelik, yiğitlik, ölçülülük gibi niteliklerin ruhta uyumlu bir senteziyle gerçekleşir.

✚ **Aristoteles’e göre;** mutluluk, akla uygun ve “**ölçülü**” davranışlarda bulunmakla sağlanır.

NOT: Mutlulukçu Görüş: İnsan eylemlerinin son hedefinin mutluluk olduğunu savunan anlayışlara genel olarak **Mutlulukçu Görüş (Eudaimonizm)** denir. İnsanlar mutluluğa gidecek yolda kendi doğrularını kendileri koyarlar ve ahlaki eylemlerinin amacı, kendilerini mutluluğa götürecek biçimde herkesin kendisi tarafından belirlenir. Eudaimonizm, felsefe tarihi boyunca çeşitli biçimlerde ortaya çıkmış, çeşitli düşünürler tarafından, mutluluğa nasıl erişilebileceği konusunda farklı açıklamalar getirilmiştir.

7. Evrensel Ahlak Yasaları Var mıdır?

* Etik’in yani Ahlak felsefesinin en temel problemi; “**ahlaki davranışta bulunan insan, kendi vicdani kararına göre mi hareket eder; yoksa bir evrensel ahlak yasası var mıdır?**” sorusudur. **Bu soruya iki farklı cevap verilmiştir.** Bazı düşünürler evrensel ahlak yasasını reddetmişler, bazıları ise kabul etmişlerdir.

a. Evrensel Ahlak Yasasının Varlığını Reddeden Görüşler ve Düşünürler:

* Bunlara göre; “**kişinin vicdanını bağlayacak hiçbir evrensel değer veya yasa yoktur. Kişi, ahlaki eylemlerini eylemin sonucuna bakarak veya sonucunu düşünerek yapar. Kişinin yapacağı ahlaki eylemi önceden belirleyen evrensel, nesnel, mutlak ve değişmez hiçbir yasa ve değer yoktur.**”

❖ a 1: Hazcılık (Hedonizm):

* “**Ahlaki eylemin değeri, eylemin sonucunda oluşan hazdan gelmektedir**” diyen bu görüş ahlak için en değerli ve en iyiyi hazla belirlemiştir. Acıyı en aza indirmeyi hedefleyen hazcılar, evrensel bir ahlaki davranış yasası kabul etmezler. “**Hazcılar için, davranışın sonucunda acının az, fakat vereceği zevkin fazla olması davranışın ahlaki olmasını sağlar.**”

Hazcı ahlak felsefesinin en önemli temsilcileri; **Aristippos** ve **Epiküros**’tur.

✚ **Aristippos’a göre;** “**insan için iyi, olabildiğince çok haz elde etmek ve acıdan kaçınmaktır.**” Buradaki hazlar, **bedensel hazlardır.**

✚ **Epiküros’a göre;** “**Tek amacım mutluluğa ulaşmaktır benim. Bu yüzden acıdan kaçırım, hazza yönelirim. Haz dedimse, şehvet, doymazlık ve tatminsizlik gibi geçici hazlar değil kastettiğim, uzun süreli derin bir sükûnet ve memnunluk hâlini kastediyorum. Ne kadar az olursa hayattan duyduğumuz acı, o kadar çok demektir aldığımız haz. Daha fazla haz için daha az acıya katlanabiliyim. İrademi kullanarak arzularımı gemleyebilir, korkularımın üstesinden aklımla gelebilirim, daha sonra ama uzun süreli bir mutluluğu, şimdi ama kısa süreli hazza tercih edebilir, her türlü aşırıktan kaçınabilirim.**”

“**İyilerin en büyüğü bilgeliktir. Onu felsefeden de üstün tutmak lazımdır. Çünkü o, bütün erdemlerin kaynağıdır. Bu erdemlerse bize bilgelik, namus ve doğruluk olmaksızın mutlu bir yaşam sürme olanağı olmadığını öğretiyor. Erdemler mutlu bir yaşamdan doğduğu gibi erdemsiz bir yaşam da mutlu olamaz.**”

❖ **a 2: Bencilik ve Bireysel Faydacılık (Egoizm ve Pragmatizm):**

* **"Ahlaki eylemin değeri, bireyin başkalarının zararına da olsa, kendi yararına ve çıkarına uygun olanı tercih etmesine bağlıdır. Coğunluğun değil, yalnızca tek kişinin kendi öznel istek ve çıkarlarını ön planda tutan bir anlayıştır."** Tek bir kişinin çıkarlarını ve bireysel isteklerini ön planda tuttuğu için **sübjektif bir anlayışa sahip olan bu görüş, evrensel ahlak yasasının varlığını kabul etmez.** Bencilci ahlak felsefesinin en önemli temsilcileri **T.Hobbes, W.James ve J.Dewey**'dir.

✚ **T.Hobbes'e göre;** insan eylemlerinin biricik ve temel amacı hayatın korunması ve sürdürülebilmesidir. Kişinin eylemleri ne olursa olsun, ona iyi veya kötü diyen, kişinin kendisidir. Bu tam bir **ahlaki sübjektivizmdir.** Herkes doğa tarafından eşit yaratılmıştır. Bu eşitlikte herkesin kendi hazzını, iyi olanını araması gayet doğal bir durumdur. Kişi daima yararına olanı yapar, bu yaptığı başkalarına zarar verse dahi bu durum değişmez. **Buna göre, bir kişinin, bir başkasına yaklaşması, aslında kendi iyiliği içindir.** Herkeste olduğu gibi bende de kendini sevme ve kendini koruma gibi bencil iki içgüdü var. Eylemlerim, bu içgüdülere göre şekilleniyor. Üstelik mutlak iyi, mutlak kötü veya mutlak adil diye bir şey de söz konusu değil; iyi ve kötü, göreceli kavramlar. Hoşuma giden iyi, gitmeyene kötü diyorum. Her birimizin zevkleri farklı. **Bu yüzden her şeyde en yüksek amacım, kişisel menfaatimi korumak.**

✚ **W.James'e göre;** ahlaki eylemde önemli olan sonuçtur. İnsan eylemlerini belirleyen pratik **hedeflerdir, faydadır ve çıkarıdır.**

✚ **J.Dewey'e göre;** insan eylemlerini etkileyen ve gelişimine **yardımcı olan** her düşünce ahlaki olarak değerlidir.

❖ **a 3: Anarşizm (Kaos yada Kural Tanımazlık):**

* **"Anarşist ahlak felsefesine göre; devlet ve yasalar olmadan insanların daha iyi yaşayabilirler. Devlet ve yasalar, insan davranışlarını kısıtlayan etken olarak, karşı çıkılması ve yıkılması gereken olgulardır. İnsan kendini, yasadışı ve devletsiz bir ortamda daha iyi gerçekleştirebilir."**

Anarşist ahlak felsefesinin en önemli temsilcisi **Proudhon** 'dur.

✚ **Proudhon:** Toplum ve devlet, baskı uygulayarak özgürlüğümü kısıtlıyorlar. Özgürce davranabilmem için, devlet ve ahlak da dâhil, tüm değer sistemleri yıkılmalıdır. Ahlak, devletin ve güçlü olanların, halkı daha kolay yönetmek için uydurduğu kurallardan başka bir şey değildir. Görmüyor musunuz, kurallar tarafından çepeçevre kuşatılmış durumdayız. Sınıfta, evde, toplumda... Her yerde kurallar var. **Hiçbir kural ve kontrolün olmadığı doğal durumda yaşayabilseydim, kendimi daha rahat ortaya koyabilir ve daha iyi bir yaşam sürebilirdim.**

❖ **a 4: Varoluşçuluk (Egzistansiyalizm):**

* **"Varoluşçuluk, insanın yaşamını kendisinin kurması açısından özgür olduğunu savunan görüştür."**Varoluşçuluk felsefesinin çıkış noktası, insanın bireysel deneyimleriyle belirlenen varoluştur. Birey, evreni ve toplumu anlamak için biricik dayanaktır. Varoluşçu ahlak felsefesinin en önemli temsilcisi **J.P.Sartre**'dir.

✚ **Jean Paul Sartre (1905–1980)'a göre;** insan dünya içinde kaybolmuş ve atılmış olarak saçma bir yaşam sürdürmektedir. İnsan belirlenmiş bir özü yani kaderi de yoktur. İnsan bu dünyada kendini özsüz olarak bulur. Ancak kendi özünü gerçekleştirecek imkâna sahiptir. Bu nedenle özünü gerçekleştirmek zorundadır. Yani, **insan, özgürlüğe mahkûmdur.** Tanrı yoksa ve insanın bir özü de yoksa her birey kendi özünü yani kendi varoluşunu kendi belirlemekte özgürdür. Özgür varlık olarak insan, kendi değerlerini kendisi yaratacaktır. Bu değerler evrensel değil, göreceli olacaktır; çünkü insan, bu dünyada tek başınadır. İnsanın kendi değerlerini ayartmada özgür olduğunu ve bu özgürlüğün de sorumluluğu getirdiğini söyler. Sorumlu insan, ahlaki değer yaratırken başkalarını da hesaba katmak zorundadır çünkü onlarla bu dünyayı paylaşmaktadır. Özgürlük, ancak sorumluluk yüklenildiği zaman mümkün olur. Tüm davranışlarının sorumluluğunu alan birey, özgür olmalıdır. Bu durumu yaşayan insan, gerçek varoluşunu ortaya koyabilir. **Ahlaki eylem, sorumluluğunu aldığımız eylemdir.**

❖ **a 5: Nihilist Ahlak Felsefesi (İmmoralizm):**

* **"Ahlaki anlamda nihilizm, insanın davranışlarına yöne veren tüm değerlerin ve ahlaki kuralların varlığına karşı çıkan bir anlayıştır."**

Nihilist ahlak felsefesinin en önemli temsilcisi **F.Nietzsche**'dir.

✚ **F.Nietzsche (1844–1900);** Tanrı tanımaz (ateist) bir filozof olan Nietzsche özellikle modern Batı insanının değerlerinin köküne dikkat çeker. Değerlerin bu şekilde yok olmasına **ahlaki nihilizm** denir. İnsan bu değerleri olduğu gibi bir kenara bırakıp yeni değerler yaratmalıdır. Ve insan değer yaratabildiği ölçüde **"Üstün İnsan"** olarak özgürdür.

Egemen ahlakı belirleyen bireyin güçlü veya zayıf olmasıdır. Mevcut ahlak sistemi zayıf ve güçsüz karakterli insanların oluşturduğu bir ahlaksa, bu ahlak **'köle ahlakı'** olarak nitelendirilir. Bunun karşısında o, güçlü ve kendine güvenen, sağlıklı insanlar içerisinde ortaya çıkmışsa **'efendi ahlakı'** olur. 19. yy.da hâkim olan ahlak sistemi köle ahlakıdır. Kaynağı da Hıristiyan geleneğine dayanır. Köle ahlakı sürü içgüdüleri ile oluştuğundan, aynı zamanda **"sürü ahlakı"**dır.

b. Evrensel Ahlak Yasalarını Öznel Olarak Kabul Eden Görüşler ve Düşünürler:❖ **b 1: Toplumsal Yararcılık (Utilitarizm):**

* İnsanın mutluluğu, bir toplumda yaşama zorunluluğundan dolayı diğer insanların mutluluğu ile de ilgilidir. **J.S.Mill ve J.Bentham bunu "büyük mutluluk" ilkesiyle açıklar. Yani: "ahlaki eylem, mümkün olan en çok sayıda insana en fazla mutluluk getirmelidir."**

✚ **J.Bentham'a göre;** kişi mutluluğa kendi başına ulaşamaz, ancak toplum içerisinde ve toplumsal yarar çerçevesinde gerçekleştirebileceğini söyler.

✚ **J.S.Mill'e göre,** mutluluk yarar ile elde edilebilir. Bu sebeple yarar, arzu edilir tek amaçtır. Yararcılığa göre ahlaklı yaşam; bireysel ve sosyal mutluluk sanatı olarak anlaşılır. Mill'in amacı bireyin çıkarını kamusal yarar ve toplumun genel mutluluğu ile bağdaştırabilmektir. Bütün diğer şeyler, söz konusu amaca ulaşmak için araç olabilirler. **Söz konusu olan noktada birey ve toplumsal fayda çakıştığında J.S.Mill, toplumsal faydanın seçilmesi gerekliliğini savunur.**

Mill'de ahlakın iki temel kuralı vardır.

Birincisi, "Başkalarının size yapmasını istediğiniz davranışları yapın!"

İkincisi ise "Başkalarını kendiniz gibi sevin!" kuralıdır.

Böyle davranmayı insan eğitimle öğrenebilir. **Eğitilmiş insan, insanlığı düşünür ve ona göre davranır.**

❖ **b 2. Sezgicilik (Entüisyonizm):**

* Bu kurama göre, ahlaki eylemin ölçütü **"sezgi"**dir. İnsan neyin iyi, neyin kötü olduğuna ancak sezgileriyle karar verebilir.

✚ **H.Bergson'a göre;** "insan, kendi sezgilerine uymalıdır ki, hem kendisi hem de başkaları için iyi olanı yapmış olsun." Örneğin; biri insan boş zamanlarında insanlara yardım etmek gibi bir yol seçebileceği gibi başka bir eylemle de zamanını geçirebilir. Hangisinin daha iyi olduğuna karar verecek olan onun sezgileridir. **İki tür ahlak vardır.**

Birincisi; gelenek, yasa ve görgülerin dayattığı **"kapalı toplum ahlakı"**dır. Neye "itaat" etmemiz gerektiğini bildirir; yasaklar koyar.

İkincisi; kişinin vicdanına danışarak özgürce verdiği kararlarda ortaya çıkan hakiki ve **"açık toplum ahlakı"**dır; sezgiye dayanır. İnsan sezgiyle, **"herkes için iyi ve kötü olanı"** kavrayabilir. Sezgiyle vicdanımızda bulduğumuz **"sevgi ve özgürlük"** yaşarız. Herkesin sevdiği ve özgür olduğu toplum, açık toplumdur. Burada **"itaat"** söz konusu değildir.

c. Evrensel Ahlak Yasalarını Nesnel Olarak Kabul Edenler:**✦ Sokrates'in Ahlak Anlayışı:**

İlk ahlak felsefecisi olarak bilinen Sokrates, ahlak görüşleri ve yaşantısıyla, ahlaklı insanın nasıl yaşaması ve davranması gerektiğine de iyi bir örnektir. **"Ahlaklı davranış, bilgili olmakla mümkündür"** diyen Sokrates, **hiç kimsenin bilerek kötülük yapamayacağını ileri sürer.** Böyle olunca, eğitime de çok büyük görev düşmektedir, çünkü ahlaklı davranışlar, erdemler, yasalar ve değerler insanlara öğretilir.

Sokrates'e göre davranışlardaki amaç mutluluktur. Bu mutluluğu insana kazandıracak her türlü katkıda bulunan değer, eylemler "erdem" in kapsamına girer. **Bu haliyle erdem bilgidir.** Bu özelliğiyle erdem diğer bilgi türlerinden ayrılır, diğer bilgi türleri insanı mutluluğa ulaştıramaz iken erdem insanın kendisini bilmesi ile ortaya çıkan, yaşamı iyi bir yaşam haline getirip, mutlu kılan bilgidir. Bu yüzden Sokrates sık sık **"kendini bil"** sözünü tekrarlar. Zira kişi kendisini tanımadıkça, kendisi için neyin iyi, neyin kötü, neyin yararlı, neyin zararlı olduğunu bilemez. Kişi yeteneklerini, yaşamın amacını bilirse eğer, bu bilgiye uygun olarak akıllıca davranıp, mutluluk amacına ulaşabilir. Buna göre bilgi bizim seçimimizi, davranışımızın temelini oluşturur. **Bu sebeple de hiç kimse bilerek kötülük işlemez, çünkü her türlü kötülüğün nedeni, günahkâr bir irade değil, bilgi eksikliğidir.** Yaşadığı dönemdeki kavram karmaşalığının, ahlak alanında olduğunu söyleyerek, ahlak alanında gençlere çeşitli sorular sorarak, onları erdemler üzerinde düşünmeye davet eder. Sokrates, ahlak konusunda düşündüklerini aynı zamanda yaşama geçiren ender filozoflardan biridir. Atinalı gençleri, içinde büyüdükleri toplumun din ve ahlak anlayışları konusunda düşünmeye ve sorgulamaya davet eden Sokrates, yargılanır. Mahkemede suçunu inkar etse, düşüncelerinden vazgeçse yada yargıların iddiaları karşısında sessiz kalsa, az bir ceza ile kurtulacağını bildiği halde, kendisini çok iyi bir şekilde savunmuş, suçsuz olduğunu söylemeye çalışmıştır. Fakat önyargılı yargıçlar, Sokrates'in savunmasını anlayamadılar ve onu ölüme mahkûm ettiler. Sokrates'in arkadaşları hapisten kaçırmayı teklif etmelerine rağmen, O, içinde doğup büyüdüğü devletin yasalarına karşı gelmeyeceğini bildirerek, ölümü seçti. **Bu duruşundan çok önemli bir ilkeyi öğreniyoruz: İnsanın düşünceleri ile davranışları arasında tam bir uyumluluğunun ve tutarlılığın olması gerektiğini.**

Sokrates'in ahlak anlayışı ile ilgili ilkeleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Bilgi, erdemdir. Bilgi, insanı ahlaklı olmaya, bilgisizlik ise ahlaksızlığa götürür.
2. Hiç kimse, bile bile diğer bir insana kötülük yapmaz. Yapıyorsa, iyi olanı bilmediği içindir.
3. Bir toplumda doğup büyüyen insan, aynı zamanda toplumun ve devletin yasalarını da kabul etmiş demektir.

✦ Platon'un Ahlak Anlayışı:

Platon da, ahlakı değerlerin temelini bilgiyi ve eğitimi koyar. Bu anlamda, insanın ahlaksal yaşamının amacı; mutluluğa ulaşmak, iyi ideasını gerçekleştirmek ve Tanrı ile bütünleşmektir. **İnsan ruhu bölümlerden oluşur ve bu bölümler arasındaki uyum da "erdem" sayesinde gerçekleşir. "Bilgelik, cesaret, ölçülülük" erdemleri "adalet" erdemi ile birleştiğinde mutluluk oluşur.** **Platon, ahlak ile siyaset arasında bir benzerlik olduğunu vurgular. Her ikisini de amacı, insanın mutlu olmasını sağlamaktır.** Mutluluk ahlakını benimseyen Platon, insanların mutlu olacağı bir devlet ve yönetim türü ileri sürer. **Eğer, yöneticiler filozof olursa yada filozoflar yönetici olursa, iyi bir devlet yönetimi gerçekleştirirler, yönetilenlerin adaletli ve mutlu bir yaşam sürmesini sağlarlar.** Erdemlerin bilgiyle bilineceğini hocası Sokrates'ten alan Platon, bilgini ve erdemlerin insanların ruh durumlarına göre dağıtıldığını da inanır. Her insan bir erdem ile doğar. Yöneticiler, bilgelik ve adalet erdemine sahipken, askerler cesaret erdemine, yönetilen vatandaşlar da itaat erdemine sahiptirler.

✦ Aristoteles'in Ahlak Anlayışı:

Aristoteles'e göre; **insan için en iyi şey, mutluluktur. İnsanın ancak iyi toplumsal düzen içinde mutlu olabileceğini öne sürer.** Fakat her insan için aynı mutluluk yoktur. İnsanların erdemlerine uygun mutluluk vardır. Örneğin; bir kölenin mutluluğu ile bir özgür vatandaşın mutluluğu farklıdır. Mutluluk insanın ruhuna göre değişir. Çocuklar için iyi ve mutluluk, büyüklere göre daha da farklıdır. Aynı şekilde kadın ve erkek için de farklıdır. Aristoteles, **"insan için en iyi şey, ne aşırıya kaçmak ne de azla yetinmektir, ahlaklı olmak ölçülü olmaktır"** der.

✦ Spinoza'nın Ahlak Anlayışı:

"Mutluluk, insanın kendisini Tanrı'nın yasalarına tam bir gönül rahatlığıyla bırakmasıdır, bu hem özgürlük hem de yüksek bir mutluluktur." O'na göre, insan, çoğu zaman tutkularının etkisi altındadır. Bu tutkular, ruhun bulanık ve karmaşık yanını oluşturur. Ahlakın amacı, insanın tutkularını yenmesine yardımcı olmaktır. Bu da, Tanrı'yı bilmek ve O'nun yasalarını kabul etmekle olur. **"Tanrı'nın yasalarına uygun olan iyidir, uygun olmayan kötüdür."**

✦ Kant'ın Ahlak Anlayışı:

O'na göre, **"bir davranış; bir arzu, haz veya yarar gözetilmeden, yalnızca ödev ve iyi niyet duygusuyla yapılmışsa ahlakı bir davranıştır."** **Örneğin;** bir yaz günü sahilde yürürken, birisini boğulmakta olduğunu görürsek, bizim ödevimiz hiçbir şey düşünmeden boğulmakta olana yardım etmektir. Ahlak ilkesi, bize, boğulmakta olan birisine şartlar ne olursa olsun yardım etmemizi emreder. Bu ilkedен veya ödevden dolayı yardım edersek ahlakı bir eylemde bulunuruz. Kurtarma sırasında, herhangi bir sebepten dolayı o kişi ölebilir. Fakat bu durum bile yaptığımızın ahlakı olduğu gerçeğini değiştirmez. **Önemli olan niyetimizdir.**

Kant'a Göre Davranışlarımızı Belirleyen Buyruklar:

1. **Koşullu Buyruk (Hipotetik)**
Belirli bir amaca ulaşmak için ne yapılması gerektiğini söyleyen buyruktur. Örneğin; "Arkadaşların tarafından sevilme istiyorsan yalan söyleme" buyruğu buna örnek olabilir. Bu buyruk içerisinde, kişinin arkadaşları tarafından sevilme gibi bir isteği yoksa yalan söyleyebilir gibi bir anlam barındırır. Arkadaşları tarafından sevilmenin koşulu yalan söylememektir.
2. **Koşulsuz (Zorunlu) Buyruk (Kategorik)**
Bir koşula bağlı olmadan, bütün insanlar için geçerliliği olan buyruktur.
Kant, koşulsuz buyruğun temelinde üç ilke olduğunu söyler:
 1. "Öyle davran ki, davranışın temelindeki ilke, tüm insanlar için geçerli olan evrensel ilke veya yasa olsun."
 2. "İnsanlığı, kendinde ve başkalarında, bir araç olarak değil de, her zaman bir amaç olarak göreceğ şekilde davran!"
 3. "Öyle davran ki, iraden, kendisini herkes için geçerli olan kuralları koyan bir yasa koyucu olarak hissetsin!"

✦ Farabi'nin Ahlak Anlayışı:

İnsanın amacı iyiliğe ulaşmaktır. En yüksek iyi ise mutluluktur. **İnsanın iyi bir eylemde bulunabilmesi için akıllı, erdemli ve iradeli olması gerekir.** Bunlardan biri eksik olursa iyi eylem gerçekleştirilemez. Akıl bilgisiyse, bir eylemin iyi mi yoksa kötü olduğuna karar verebilir; erdem, iyiyi seçer; irade ise iyi eylemi gerçekleştirir.

✦ Gazali'nin Ahlak Anlayışı:

İnsanlarda iki tür **"göz"** olduğunu ifade eden Gazali'ye göre; **fiziki (dış) göz, fiziksel ve duyumsal olanı kavrar; manevi (kalp) göz ile, ruhsal olanı kavrar. İnsanlar hal ve hareketlerinde manevi göz ile yani kalplerine ve sezgilerine dayanarak hareket ettiklerinde ahlakı davranışlarda bulunmuş olurlar ve bu durum onu yani insanı Yaraticıya ulaştırır.**

8. Anadolu Bilgeleri

İnsanın mistik yönüne ve gönül terbiyesine işaret eden Anadolu bilgeliği, maddenin ve dünyanın geçiciliğini işleyen ahlak ve düşünce sistemidir.

a. Mevlana (1207-1273):

Anadolu bilgelerinden olan Mevlana Celalettin Rumi'nin felsefesi bir anlamda sevgidir, aşktır. İçerisinde aşkı barındıran insan bu yönü ile insan diğer bütün varlıklardan ayrı bir öneme sahiptir. Nasıl evrenin görevi, Tanrı'nın kudret ve güzelliğini bildirmek ise insanın görevi de bu kudret ve güzelliği en saf şekliyle idrak etmektir. Evrende var olan birliktelik Tanrı'nın yüceliğine götürür bizleri. Bunu içselleştirip var olanı, var edenle birlikte görebilmek gerekir. Bunu görebilmesi, Tanrı'nın katına yükselebilmesi için tek yol Mevlana'ya göre "aşk" tır. Bu ise insanları, var olan her şeyi Tanrı adına sevmekle mümkündür. Kim olursa olsun her insan, ilahi özün barınağı konumdadır. **O hâlde bütün insanlara farklılıkları ve seviyeleri itibarıyla bir göz ile bakmalı, hoşgörü ve bağışlama temele alınmalıdır. Mademki insan varlıkların en şereflişidir, insanlar arasındaki sevgi, dostluk bağı ve yardımlaşma ahlağın özüdür ve bir ibadet özelliği taşır.**

Ölüm, insan ve canlılar için kesindir. Mevlana, ölümden korkmadığı gibi ölümlü insanlara sevdirmeye çalışır, çünkü ölüm, beden mezarlığından kurtuluştur. Ölüm, varlığın birliğine ve sonsuz hayata açılan bir penceredir. Dünya ruhlar için bir hapishanedir. Ölüm korkusu yerine, insanın, ahiret hayatı için erdemli davranışlar yapması gerektiğini söyler. Ölüm, insanı âşık olduğu Allah'ın yanına götüren bir yoldur. Mevlana insanları sevgiye, barışa, hoşgörüye davet eden mesajlar vermiştir. Bunu da Mesnevi adlı eserinde ifade etmeye çalışmıştır.

"Ben bu arayış dünyasında, iyi huydan ve güzel ahlaktan daha iyi bir ehliyet görmedim" diyen Mevlana'ya göre, bilgin olan kişi mutlaka ahlak sahibi de olmalıdır. **"Üstün ahlak sahibi olan bilge, bilgeliği ve öğrenme aşkını sadece bilgilenmenin kendisi için ister, çünkü yaratılışı böyledir, bundan başkasını yapamaz; tıpkı balığın sudan başka bir yerde yaşayamayacağı gibi."**

Mevlana'nın Yedi Öğüdü

**Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol
Şefkat ve merhamette güneş gibi ol
Başkalarının kusurunu örtmede gece gibi ol
Hiddet ve asabiyette ölü gibi ol
Tevazu ve alçakgönüllülükte toprak gibi ol
Hoşgörülüklükte deniz gibi ol
YA OLDUĞUN GİBİ GÖRÜN, YA DA GÖRÜNDÜĞÜN GİBİ OL...**

b. Yunus Emre (14. yy):

Türk halk ozanı ve tasavvufçusudur. Yaşadığı dönemin istikrarsızlığına ve kargaşasına rağmen şiir ve sözleriyle barışı, sevgiyi, adaleti, hoşgörü ve birliği dile getirmeye çalışmıştır. Eserleriyle hem Anadolu insanına hem de tüm dünyaya seslenmiştir. Yunus Emre'nin ahlak anlayışında Allah'a duyulan aşk ve insan sevgisi çok önemli bir yer tutar. İyi-kötü, varlık-yokluk, hayat-ölüm ikilemlerini eserlerinde dile getirmiştir. Allah'ın yarattıklarını sevmeyen ve onların haklarına saygı göstermeyen insanların Allah'ın sevgisine ulaşamayacağını söyler. **Cehalete, sevgisizliğe, adaletsizliğe, zalimliğe olan tepkisini eserlerinde ifade etmiştir. Yunus Emre'nin tasavvuf anlayışında dervişlik olgunluktur, aşktır; Allah katında kabul görmektir; nefisini yenmek, iradeyi eritmektir; kavgaya, nifaka, gösterişe, hamlığa, riyaya, düşmanlığa, şekilciliğe karşı çıkmaktır.** Yunus Emre aynı zamanda bütün insanlığa hitap eden büyük şairlerdendir. Bu anlamda Mevlana'nın bir benzeridir. O'nun Mevlana kadar çok tanınmayışı ise, bir yandan kullandığı dil olan Türkçenin Batı'da Farsça kadar bilinmemesi, öte yandan da Türk aydınlarının O'nu ihmal etmesindedir. Yunus'taki insanlık sevgisi, neredeyse kendisiyle özdeşleşmiş "Sevgi Felsefesi"nin bir parçası ve hatta sonucudur. Nitekim Yunus'un insan sevgisini ilahi sevgi ile nasıl bağdaştırdığını gösteren en çarpıcı mısralarından birisi **"Yaradılanı hoş gör, Yaradan'dan ötürü"**dür. Yunus Emre'ye göre insanlar, din, mezhep, ırk, millet, renk, mevkî, sınıf farkı gözetilmeksizin sevimiyi hak etmektedirler. Mademki insanoğlu ruh yönüyle Allah'tan gelmektedir; öyleyse insanlar hiçbir şekilde birbirlerinden bu anlamda ayrılamazlar.

c. Hacı Bektaş-ı Veli ve İnsan-ı Kâmil (13.yy):

Hacı Bektaş-ı Veli, sevgi, hoşgörü, barış, dostluk, bilgelik, adalet, kardeşlik, ilim, irfan, edep, düşünce ve inanç özgürlüğü, dünyadan el etek çekmeden yaşamının doğallığı gibi evrensel değerleri savunmuştur. **Ahlak görüşünün temelinde insana verilen değer vardır.** İyiliğin, kötülüğün ve her şeyin başı insandır. İnsanın amacı, kendi içindeki tanrısal ışığa ulaşmak, ruh aydınlanması yaşamaktır. **İnsanları karanlıktan kurtaracak olan sevgi "ilahi aşk"tır.** Âşık, tasavvuf yoluyla tanrının sırrına ermeyi, onun varlığına ulaşmayı amaçlar. Çünkü tüm iyiliklerin özü Tanrı'dır. Tanrının özü ise sevgidir. Bu sevgiye mutlak olarak ruhu tam olarak aydınlanan kişi, yani insan-ı kâmil elde edebilir.

Hacı Bektaş-ı Veli okulundan olan Alevi-Bektaşî düşüncesindeki **"dört kapı, kırk makam süreci"** insanın ruhsal aydınlanma yolculuğunu ifade eder. Ruh, dört kapıdan, böylece kırk makamdan geçer. Her bir kapı, insan ruhunun düşünsel, inancısal ve psikolojik gelişimini ifade eden olgunluk seviyelerini gösterir. Hacı Bektaş-ı Veli, insanın kemale ermesi için bedensel gereksinimleri ortadan kaldırmayı önermez. Ona göre, arzu ve istekler öldürülmemeli yalnızca kontrol altına alınmalıdır.

d. Hoca Ahmet Yesevi (12. yy):

İlk Türk-İslam mutasavvıflarındandır. Tasavvufun Türk dünyasında, özellikle de Anadolu topraklarında bilinip yayılmasında büyük rol oynayan Hoca Ahmet Yesevi, ilk defa Türkçe olarak dini-tasavvufi şiirler yazan, söyleyen insandır. Divanı Hikmet adlı eserinde yazdığı şiirleri ile insanların nasıl davranması gerektiğini anlatan Ahmet Yesevi; her şeyin ilahî aşkın tecellisi olduğunu, bu nedenle de her şeyi gönülden sevmek gerektiğini söyler. Ancak bu şekilde Tanrı'ya ulaşabileceğini belirtir.

O'na göre aşksız, Tanrı'yı anlamak mümkün değildir. Çünkü aşksız kişi gerçek insan değildir. Irk, dil, din, renk, mezhep ayrımı yapmaksızın tüm insanlığa sineyi açmak, onlara hoşgörülü olmak gerekir. Çünkü insan kâinatın özüdür.

✦ **Ahlak Yasaları ve Evrensel Dinler:** İslamiyet, Hıristiyanlık, Musevilik gibi ilahi dinler; ahlak anlayışı ve ahlaki eylemler konusunda Allah'ın iradesine vurgu yaparlar. Bu dinler; insanın, kendisi ve diğer insanlarla olan ilişkilerinde, doğaya karşı yaklaşımlarında, Allah ile olan ilişkilerinde hangi kriterlere göre düşünce ve eylemlerde bulunmaları gerektiği konusunda ilkeler ortaya koyar. Ahlakî anlamda neyin iyi neyin kötü olup olmadığını konusunda insanlara mesajlar iletirler. İnsan da bu mesajlara göre hayatını düzenler.

İnsanın, sevgi ve aşk ile Allah'a ulaşabileceğini ifade eden anlayışa TASAVVUF denir. Tasavvuf anlayışının kaynağı; Kur'an-ı Kerim ve Peygamberlerin sözleridir.

✦ **Tasavvufta iki türlü aşk vardır.**

Birincisi; insanın insana duyduğu **"mecazi aşk"**, **İkincisi;** Allah'a duyulan **"ilahi aşk"**.

✦ **Tasavvuf anlayışına göre İnsan;**

- Yarattıklarının en yücesi ve Allah'ın en büyük eseridir,
- Allah'a O'ndan korktuğu için değil, O'na duyduğu aşk ile yaklaşmalıdır,
- Kendi özünde bulunan iyilik ve güzelliklerin gereklerini yerine getirdiğinde değeri artar,
- Bütün kâinatın kendisine hizmet etmek için yaratıldığını bilmelidir.

✦ **Tasavvuf anlayışına göre Allah;**

- Ezeli ve ebedidir,
- Her şeyi bilir ve görür,
- Kendi kudret ve mükemmelliğini göstermek için kâinatı ve insanı yaratmıştır,
- Kendi özünde bulunan birtakım iyilik ve güzelliklerden insana da vermiştir,
- Kâinatı zıtlıklar içinde yaratmıştır (varlık-yokluk, hayat-ölüm, adalet-zulüm gibi),
- Yarattığı en büyük eser olan insanın her iki dünya saadeti için birtakım ilahi emirler göndermiştir.

9. Etiğin Uygulama Alanları

- Meslek Etiği:** İşe giriş, ücretlendirme, çalışma koşulları ve işten çıkarılmada eşitsizlik ve adaletsizlik; terfi ve fırsatlarda dil, din, ırk, cinsiyet ayrımcılığı; iş yerinde güvenlik sorunu ve sağlıksız çalışma ortamları, sosyal imkânlarda kayırmacılık gibi konular üzerinde durur.
- Tıp Etiği (Biyoetik):** Embriyoların statüsü, kürtaj, hasta hakları ve doktorun sorumlulukları, insanlar üzerindeki tıbbi deneyler, zihinsel engellilerin hakları, ötenazi vb. problemleri konu edinen uygulamalı etik alanıdır.
- Çevre Etiği:** Farklı nedenlerden dolayı havanın ve suyun kirlenmesi, atıkların birikmesi, atmosferin dengesinin bozulması ile ortaya çıkan iklim değişikliği, çölleşme, erozyon; yenilenemeyecek kaynakların tüketilmesi; enerji kıtlığı vb. sorunlar ile karşı karşıyayız. Bu sorunların giderilmesi için evrensel ve bireysel olarak neler yapmamız gerektiği üzerine oluşturulmuş etik değerlerin alanı aynı zamanda çevre etiğinin de alanıdır.
- Siyaset Etiği:** Ayrımcılık, ırkçılık, sosyal adaletsizlik, eşitsizlik, hoşgörüsüzlük, kayırmacılık, dezavantajlı gruplara karşı haksızlık, önyargı, savaş, mültencilik, terör ve savaş konularına karşı duyarsızlık üzerinde durur.
- Enformasyon (Haberleşme) Etiği:** Enformasyon kelimesi; danışma, tanıtma, bilgi, haber alma, haber verme, haberleşme gibi anlamlara gelmektedir. Özellikle günümüzde haberleşmenin, teknolojinin gelişimine bağlı olarak, bu etik çeşidinin çok önemli bir yer teşkil ettiğini görmekteyiz. Gazete ve radyodan sonra televizyon ve internetin haber kaynağı olarak insanları bilgilendirmede kullanılması ve bu hâlin çok hızlı ve karmaşık olması, enformasyon etiğinin ortaya çıkışında önemli rol oynamaktadırlar. **İntihal, telif haklarının korunamaması, taklit, korsan baskı, haksız patent alımları, sahte verilere bilimsellik kisvesi giydirilmesi, verilerin kasten yanlış yorumlanması, gerektiğinde atıf yapmama gibi haklara dikkat etmeme gibi konular üzerinde durur.**
- Eğitim Etiği:** Eğitimin ve insan ilişkilerinin kalitesinin yükseltilmesini amaçlar.
- Bilimsel Etik:** Bilimsel araştırmaların sınırlarının ve araştırmacının yükümlülüklerinin belirlenmesinde, bilim insanlarının bağlı olması gereken etik değerlerin neler olması gerektiği konusundaki değerlendirmelerle ilgilidir.

Afrika Sözü

Afrika'nın uçsuz bucaksız topraklarında ilkbahar yağışlarıyla oluşup yaz sıcaklığında kaybolan geçici göller vardır.

İşte bu geçici göllerin oluşumuna ve yok oluşuna tanık olan yerlilerin bir sözü:

" Sular yükselince balıklar karıncaları yer, sular çekilince karıncalar balıkları. Yani üstünlük bugün karıncadaysa yarın balığa geçebiliyor, yada tam tersi. Karınca yada balık olmanın sağladığı üstünlüğe sevinmek kendimizi kandırmaktan başka bir anlam taşıyor. Çünkü kimin kimi yiyeceğini gerçekte suyun hareketi belirliyor."

HASTA

Hasta koltuğunda oturan üzgün görünümlü adam:

- "Doktor Bey! Çok mutsuzum, hayattan hiç zevk almıyorum" diye başlamıştı sözlerine.

O konuşuyordu, doktor dikkatlice dinliyordu. Arada bir doktor söze giriyor, birkaç soru soruyor ama daha çok dinlemekle yetiniyordu.

Hasta adam yaklaşık bir saat kadar derdini anlattıktan sonra döndü ve doktora şu soruyu sordu:

- "İşte böyle Doktor Bey. Beni tedavi edebilecek misiniz?"

Doktor, şöyle bir gözlerini tavanda gezdirdikten sonra sözlerini başladı:

- "Biliyor musunuz? İki gün önceye kadar bende çok mutsuzdum ve sıkılıyordum.

Hafta sonu, kasabaya sirkine geldiğini öğrendim. Gittim ve orada çok eğlendim. Hele orada bir palyaço vardı ki, herkesi gülmekten kırıp geçiriyordu. Onu mutlaka görmelisin. İnan bana sen de çok eğlenecek ve çok mutlu olacaksın."

Hasta adam, kafasını ağır ağır sallayarak, doktora şöyle dedi:

- Doktor Bey! O palyaço benim."